

dr hab. Mirosław Banasik, prof. AP

Akademia Piotrkowska w Piotrkowie Trybunalskim

e-mail: miroslaw.banasik@interia.pl

<https://orcid.org/0000-0002-9358-1240>

Współczesny wymiar strategicznej rywalizacji militarnej

CONTEMPORARY DIMENSIONS OF STRATEGIC MILITARY COMPETITION

Summary

The purpose of the research was to explain and characterize strategic military competition in the gray zone. In order to solve the research problems, the author relied on his analysis and critical evaluation of the literature on the subject as well as observation and a case study. It was established that strategic military competition should be understood as activities involving military cooperation, struggle below armed conflict, strategic deterrence, and warfare to contest the status quo and achieve strategic dominance. Competition takes the form of a continuum and is transferred to the gray zone. In this zone, conventional, unconventional, irregular, and hybrid military activities can be conducted, which, without crossing the threshold of war, result in significant degradation of the international security environment.

Keywords: strategic military competition; gray zone; international security; armed forces; threats

Streszczenie

Celem badań było wyjaśnienie i scharakteryzowanie strategicznej rywalizacji militarnej prowadzonej w szarej strefie. Do rozwiązania problemów badawczych zastosowano analizę i krytykę literatury, obserwację oraz studium przypadków. Ustalono, że strategiczną rywalizację militarną należy rozumieć jako aktywności obejmujące współpracę wojskową, zmagania poniżej konfliktu zbrojnego, odstraszenie strategiczne i prowadzenie wojny w celu kontestowania obowiązującego *status quo* i osiągnięcie dominacji strategicznej. Rywalizacja przybiera postać kontinuum i jest przenoszona do szarej strefy. Mogą być tam prowadzone konwencjonalne, niekonwencjonalne, nieregularne i hybrydowe działania militarne i nie przekraczając progu wojny, skutkować znaczną degradacją międzynarodowego środowiska bezpieczeństwa.

Słowa kluczowe: strategiczna rywalizacja militarna; szara strefa; bezpieczeństwo międzynarodowe; siły zbrojne; zagrożenia

Wstęp

Problemy strategicznej rywalizacji militarnej i wynikających z niej zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego zostały wyraźnie wyartykułowane w nowej koncepcji strategicznej NATO¹, strategiach bezpieczeństwa narodowego największych państw świata oraz krajów europejskich. Coraz częściej rywalizacja militarna jest postrzegana jako priorytet aktywności zagranicznej państw oraz główna determinanta zapewniania bezpieczeństwa międzynarodowego. Ocena strategii bezpieczeństwa Wielkiej Brytanii, Niemiec, Francji, Stanów Zjednoczonych, Chin i Federacji Rosyjskiej potwierdza zmianę kierunków prowadzonej rywalizacji strategicznej i materializacji nowych zagrożeń. Najbardziej namacalnym przykładem w tym aspekcie jest wojna Federacji Rosyjskiej z Ukrainą, nasilające się uderzenia w cyberprzestrzeni i masowe migracje². Zjawiska powstawania dysproporcji w relacjach międzynarodowych wzbudzają niepokój polityków i ekspertów oraz prowadzą do coraz głębszych niepewności. Ambicje państw o rewizjonistycznych skłonnościach mają swoje konsekwencje w niestabilności środowiska bezpieczeństwa międzynarodowego oraz podnoszą ryzyka przekształcenia się konfliktów w wojnę prowadzoną na dużą skalę³. Postęp w pozyskiwaniu nowych systemów przenoszenia broni, a szczególnie zdolności hipersoniczne, destabilizują równowagę globalną i regionalną, obniżają czas potrzebny na podejmowanie decyzji strategicznych i podnoszą ryzyko konfrontacji zbrojnej, również z użyciem broni nuklearnej. Nowoczesne technologie zachęcają do wykonywania uderzeń z kosmosu i w cyberprzestrzeni⁴.

Wrogie działania mogą być prowadzone poniżej progu wojny. Federacja Rosyjska, Chiny, a także Iran praktykują prowadzenie wojny w tzw. szarej strefie⁵, w literaturze

1 *NATO Strategic Concept*, 29 June 2022, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf [dostęp: 8.12.2023].

2 *National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015*, First Annual Report, London 2016, s. 3, https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a80cc1aed915d74e62307f8/national_security_strategy_strategic_defence_security_review_annual_report_2016.pdf [dostęp: 8.12.2023].

3 *Defence and National Security*, Strategic Review, Paris 2017, s. 17, <https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/system/files/generated/document/en/DEFENCE%2520AND%2520NATIONAL%2520SECURITY%2520STRATEGIC%2520REVIEW%25202017.pdf> [dostęp: 7.12.2023].

4 Tamże, s. 49.

5 Oddziaływanie w szarej strefie w literaturze bardzo często nazywane jest wojną w szarej strefie. Termin „wojna w szarej strefie” oznacza celowe, wielowymiarowe oddziaływanie państwa poniżej granicy agresywnego użycia sił zbrojnych. W tego typu konfliktach stosuje się w sposób zintegrowany szereg narodowych i regionalnych instrumentów oddziaływania i dzięki dwuznacznościom, operując poniżej progu otwartego konfliktu, osiąga się specyficzne cele strategiczne. Dla zwiększenia skuteczności oddziaływania siły militarnej stosuje się pododdziały zastępcze bez wyraźnych oznak przynależności państwowej, co uniemożliwia ich zdemaskowanie (F. Hoffman, *The Contemporary Spectrum of Conflict. Protracted, Gray Zone, Ambiguous, and Hybrid Modes of War*, The Heritage Foundation 2016, s. 26, http://ims-2016.s3.amazonaws.com/PDF/2016_Index_of_US_Military_Strength_ESSAYS_HOFFMAN.pdf [dostęp: 8.12.2023]). Nieco inaczej wojnę

nazywanej hybrydową, nowej generacji, niekonwencjonalą lub polityczną, a niekiedy też wojną bez zasad⁶. Wydaje się, że intensywność takich form rywalizacji w nieodległej przyszłości znacznie wzrośnie⁷. Oddziaływanie w szarej strefie jest prowadzone we wszystkich możliwych domenach operacyjnych za pomocą dostępnych instrumentów, a także form, metod i sposobów wywierania wpływów⁸. Implementowane zdolności są selektywnie dobierane, stosownie do zamierzonych celów i zgodnie z opracowaną wcześniej strategią. Ze względu na gwałtowny rozwój nowych technologii i możliwość wywierania efektów kognitywnych rosyjska i chińska dezinformacja oraz propaganda na stałe wpisały się w międzynarodową przestrzeń strategicznej rywalizacji militarnej. Do podsycania napięć społecznych w państwach docelowych wykorzystuje się podmioty zastępcze. Łączy się cyberataki z operacjami psychologicznymi oraz możliwościami, jakie dają platformy mediów społecznościowych, a także do tej pory nieznane formy przekazu informacyjnego⁹, co sprawia, że strategiczna rywalizacja militarna może mieć szeroki zakres, przybierać zróżnicowane formy i charakteryzować się zmienną intensywnością.

Na podstawie kwerendy literatury ustalono, że występuje luka w badaniach dotyczących strategicznej rywalizacji militarnej, a szczególnie jej konsekwencji dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Dostępne opracowania koncentrują się na problematyce wojny lub pokoju i nie obejmują aktywności sił zbrojnych pomiędzy tymi dwoma binarnymi granicami. Brakuje też opracowań koncentrujących się na wyjaśnieniu relacji zachodzących pomiędzy mechanizmami oddziaływania poniżej granicy bezpośredniego starcia zbrojnego a zagrożeniami dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Ponadto zjawiska zachodzące na arenie międzynarodowej warto postrzegać i oceniać z szerszej perspektywy wykorzystania sił zbrojnych, a nie tylko działań bojowych, tj. nie redukować ich do wąsko pojmowanych aktywności skutkujących osiągnięciem ograniczonych celów strategicznych.

Na podstawie występującej luki poznawczej sformułowano główny problem badawczy, który brzmi: w czym się wyraża strategiczna rywalizacja militarna i jakie może nieść

w szarej strefie pojmuję Phillip Kapusta. Jego definicja odnosząca się do wyzwań wynikających z szarej strefy jest bardziej ogólna i włącza w nią również podmioty niepaństwowe. W rozumieniu P. Kapusty szara strefa obejmuje konkurencyjne aktywności pomiędzy i w granicach państw oraz aktorów niepaństwowych, zawiązujące się pomiędzy wojną a pokojem. Ta dwoistość jest przyczyną dwuznaczności wynikających z charakteru konfliktu, braku pewności co do zaangażowanych aktorów, niepewności polityki i aspektów uregulowań prawnych (P. Kapusta, *The Gray Zone*, „Special Warfare”, 28 (2015), no. 4, s. 20).

6 Termin ten pojawił się w Chinach w 1999 roku po opublikowaniu książki pt. *Unrestricted Warfare*.

7 B. Connally i in., *Stretching and Exploiting Thresholds for High-Order War. How Russia, China, and Iran are Eroding American Influence Using Time-Tested Measures Short of War*, Santa Monica 2018, s. 17-27.

8 Szerzej: L.J. Morris, M.J. Mazarr, J.W. Hornung i in., *Gaining Competitive Advantage in the Gray Zone. Response Options for Coercive Aggression below the Threshold of Major War*, Santa Monica 2019.

9 С.Г. Чекинов, С.А. Богданов, *Прогнозирование характера и содержания войн будущего. Проблемы и содержания*, „Военная Мысль”, 2015, № 10, s. 44-45 [S.G. Chekinov, S.A. Bogdanov, *Predicting the Nature and Content of Future Wars. Problems and Opinions*, „Military Thought”, 2015, № 10, s. 44-45].

ze sobą konsekwencje dla bezpieczeństwa międzynarodowego? Uszczegółowiając główny problem badawczy, określono następujące problemy: 1) co jest istotą strategicznej rywalizacji militarnej oraz 2) czym charakteryzuje się strategiczna rywalizacja militarna prowadzona w szarej strefie.

Celem badań, których rezultaty przedstawiono w niniejszym artykule, było wyjaśnienie pojęcia strategicznej rywalizacji militarnej i scharakteryzowanie tej formy aktywności międzynarodowej prowadzonej w szarej strefie.

Do badania oddziaływania, współzależności i związków pomiędzy mechanizmami stosowanymi w ramach strategicznej rywalizacji militarnej a uczestnikami środowiska bezpieczeństwa międzynarodowego zastosowano podejście systemowe. Opierając się na nim, badano stany i procesy relacji strategicznych oraz ich konsekwencje wyrażające się zagrożeniami dla bezpieczeństwa międzynarodowego. W rozwiązywaniu problemów badawczych i uzyskaniu obiektywnych danych jakościowych zastosowano głównie analizę i krytykę literatury, obserwację nieuczestniczącą oraz studium przypadków w odniesieniu do konkretnych zdarzeń na arenie międzynarodowej. Pomocne były również analiza porównawcza i uogólnienie, które pozwoliły określić mechanizmy prowadzenia strategicznej rywalizacji militarnej oraz zarysować najważniejsze zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego wynikające z tej rywalizacji.

1. Istota rywalizacji militarnej

Rywalizacja militarna zajmuje szczególne miejsce w stosunkach międzynarodowych. Koncentruje się ona na relacjach związanych z wykorzystaniem sił zbrojnych jako narzędzia polityki zagranicznej państwa i ich zdolności, co ze względu na czynnik siły może powodować powstawanie sytuacji konfliktowych. Państwa mogą konkurować o wiele dóbr, a charakter konfrontacji może zależeć od tego, które dobra są w danym momencie przedmiotem sporu. Zamiast mówić o kwestiach spornych, w literaturze używa się pojęcia zmilitaryzowanych i/lub konfliktogennych relacji¹⁰. Dla przykładu, nierozstrzygnięte roszczenia terytorialne mogą wzbudzać nieufność i prowadzić do walki zbrojnej pomiędzy państwami. Może być też tak, że różne powody rywalizacji, podobnie jak różne wybory w polityce zagranicznej, mogą wywoływać te same efekty¹¹.

W rywalizacji militarnej stale obecna jest groźba lub rzeczywiste użycie siły militarnej w celu rozstrzygnięcia określonych roszczeń. Ten wymóg jest podobny do pojęcia

10 D. Chiba, C.M. Machain, W. Reed, *Major Powers and Militarized Conflict*, „Journal of Conflict Resolution”, 58 (2012), no. 8, s. 980.

11 Ch.F. Doran, *Confronting the Principles of the Power Cycle. Changing Systems Structure, Expectations, and War?*, in: *Handbook of War Studies II*, ed. M.I. Midlarsky, Boston 2000, s. 332-368.

percepcji zagrożenia, z którą wiąże się konieczność wrogich interakcji¹². Rywalizacja militarzna ma wymiar wrogości i wiąże się z dużym prawdopodobieństwem użycia siły militarnej, w tym oczywiście z wojną na pełną skalę. Dotyczy państw, które mogą realnie zagrazać bezpieczeństwu. Rywalizacja może mieć miejsce tylko pomiędzy krajami o mniej więcej zbliżonych potencjałach/możliwościach, ale nie może być o niej mowy pomiędzy państwami w sytuacji, w której występują duże dysproporcje siły. Państwo dominujące nie musi rywalizować ze słabszym przeciwnikiem, ponieważ istnieje niewielka szansa, że słabsze państwo w niej zwycięży¹³. Większość badaczy nie odrzuca jednak zjawiska rywalizacji asymetrycznej¹⁴.

Przestrzeń prowadzonej rywalizacji strategicznej jest niezwykle szeroka i może obejmować niemal wszystkie działania, w których występują jakiegokolwiek elementy przymusu. Rywalizacja strategiczna sprowadza się do próby uzyskania przewagi w stosunku do innych, co jest uznawane za wyzwanie lub zagrożenie. W rywalizacji dąży się do uzyskania dóbr, takich jak: władza, bezpieczeństwo, bogactwo, wpływy i status¹⁵. Zgodnie z tym rozumieniem podejmowane negocjacje w celu rozwiązania sytuacji kryzysowej w cieniu zbliżającej się wojny mogą dotyczyć konkurencyjnych ofert udzielenia pomocy państwu partnerskiemu, na które dwóch rywali chce wywrzeć wpływ. Może obejmować odstraszenie i zastraszenie strategiczne, w tym prowadzenie z dużym rozmachem ćwiczeń wojskowych na granicach rywalizujących ze sobą państw, sprzedaż broni na dużą skalę, prowokowanie patrolami powietrznymi lub/i morskimi, dostarczanie wsparcia dla podmiotów zastępczych zaangażowanych w konflikt zbrojny itd.¹⁶ Rywalizacja militarna obejmuje działania i prowadzenie operacji wojskowych dla osiągnięcia celów politycznych, a jednocześnie pozbawienia przeciwnika zdolności operacyjnych i możliwości zrealizowania własnych zamiarów¹⁷. Tak określona rywalizacja jest rozłożona w czasie i przybiera postać kontinuum, co oznacza, że zakres rywalizacji militarnej¹⁸ jest szerszy niż ogół działań wpiśniętych się pomiędzy dwa binarne stany nazywane wojną i pokojem. Zatem rywalizację

12 P.R. Hensel, *An Evolutionary Approach to the Study of Interstate Rivalry*, „Conflict Management and Peace Science”, 17 (1999), no. 2, s. 4.

13 J.A. Vasquez, *Distinguishing Rivals That Go to War from Those That Do Not. A Quantitative Comparative Case Study of the Two Paths to War*, „International Studies Quarter”, 40 (1996), no. 4, s. 533.

14 O. Soon-Kun, *Understanding Contemporary Interstate Rivalries. Consensus Rivalries and Rivalry Termination*, „Strategy 21”, 2013, no. 32, s. 242.

15 Por. M.J. Mazarr, *Mastering The Gray Zone. Understanding A Changing Era of Conflict*, Carlisle 2015, s. 5.

16 S. Watts, B. Rooney, G. Germanovich i in., *Deterrence and Escalation in Competition with Russia. The Role of Ground Forces in Preventing Hostile Measures Below Armed Conflict in Europe*, Santa Monica 2022, s. 4.

17 K. McCoy, *In the Beginning, There Was Competition. The Old Idea Behind the New American Way of War*, 4.11.2018, <https://mwi.westpoint.edu/beginning-competition-old-idea-behind-new-american-way-war/> [dostęp: 8.12.2023].

18 *Competition Continuum*, Joint Doctrine Note 1-19, Washington 2019, https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/jdn_jg/jdn1_19.pdf [dostęp: 8.12.2023].

militarną należy postrzegać szeroko jako działania niebędące konfliktem zbrojnym oraz działania wchodzące w zakres konfliktu zbrojnego¹⁹. Jeszcze bardziej uściślając, rywalizację militarną należy rozumieć jako połączenie współpracy wojskowej²⁰, zmagania poniżej konfliktu zbrojnego²¹ i konflikt zbrojny²², włącznie z prowadzeniem wojny ograniczonej

- 19 Rywalizacja militarna oznacza działania wojskowe wspierające inne instrumenty siły narodowej stosowane jako część skoordynowanego podejścia strategicznego dla osiągnięcia celów polityki. Mogą one być defensywne lub ofensywne, śmiertelne lub nieśmiertelne, jednostronne lub wielostronne. Operacje w ramach tego oddziaływania mogą mieć charakter konwencjonalny, być nieregularne, specjalne lub wielodomenowe. Ich celem jest zdobywanie przewagi przy jednoczesnym ograniczaniu możliwości oddziaływania przeciwnika, narzucanie kosztów i zwiększanie niepewności. Mogą być to działania w ramach odstraszenia strategicznego i tworzenia warunków do osiągnięcia sukcesu militarnego lub w sytuacji, gdy zawiedzie konwencjonalne odstraszenie. *The Army in Military Competition Chief of Staff Paper*, no. 2, Department of the Army, Washington 2021, s. 2.
- 20 Współpraca wojskowa oznacza sytuację, w której siły zbrojne podejmują działania z innym podmiotem strategicznym, by osiągnąć cele polityki. Współpraca nie wyklucza pewnych elementów rywalizacji lub nawet konfliktu zbrojnego w sytuacji, gdy cele działania podmiotów są przeciwstawne. Czynności w ramach współpracy wojskowej mogą koncentrować się na podnoszeniu poziomu bezpieczeństwa poprzez prowadzenie wspólnych szkoleń i ćwiczeń, dzieleniu się informacjami, wymianie personelu wojskowego oraz innych aktywnościach o charakterze pokojowym. Współpraca wojskowa może również obejmować prowadzenie wielonarodowych operacji podczas konfliktu zbrojnego lub w trakcie rywalizacji poniżej konfliktu zbrojnego. *Competition Continuum*, s. 1-20.
- 21 Rywalizacja poniżej konfliktu zbrojnego jest sytuacją, w której siły zbrojne podejmują działania przeciwko rywalowi strategicznemu dla osiągnięcia określonych celów politycznych. Są zazwyczaj pozbawione przemocy i prowadzone w warunkach większych ograniczeń prawnych lub politycznych niż w przypadku konfliktu zbrojnego. Mogą występować jednak pewne formy przemocy związane z wykorzystaniem sił zbrojnych, podmiotów zastępczych lub sponsorowanych. Rywalizacja poniżej konfliktu zbrojnego nie wyklucza pewnej współpracy prowadzonej w innych sferach niemilitarnych. Mogą to być np. działania dyplomatyczne, gospodarcze, wywiadowcze i kontrwywiadowcze, operacje w cyberprzestrzeni czy środowisku informacyjnym oraz inne działania bez użycia przemocy, mające na celu osiągnięcie wzajemnie przeciwstawnych celów bez potrzeby uciekania się do konfliktu zbrojnego. Współpraca może dotyczyć sfery bezpieczeństwa i wsparcia informacyjnego wojsk oraz innych działań bez stosowania przemocy. W tego typu rywalizacji nie wyklucza się jednak ani konfliktu zbrojnego, ani współpracy w innych dziedzinach. Równocześnie potencjalnie wrogie podmioty mogą angażować się w różnorodne formy niebezpośredniego udziału w konflikcie zbrojnym (np. zewnętrznie wspierać miejscowe ruchy powstańcze, separatystyczne lub ruch oporu) poprzez pełnomocników bądź podmioty zastępcze. *Competition Continuum*, s. 2.
- 22 Międzynarodowy konflikt zbrojny występuje pomiędzy dwoma lub więcej państwami. Niemiędzynarodowy konflikt zbrojny zachodzi pomiędzy państwami a niepaństwowymi grupami zbrojnymi lub między dwoma albo więcej niepaństwowymi grupami zbrojnymi, nawet jeśli konflikt ma charakter ponadnarodowy lub ponadregionalny. Dla przykładu mogą być to wojny domowe, rebelie, powstania, insurekcje i prowadzony opór przeciwko okupacji militarnej. Mieszany konflikt zbrojny występuje, gdy część konfliktu ma charakter międzynarodowy, a inne części – niemiędzynarodowy. Przykładem może być konflikt zbrojny, w którym państwo jest jednocześnie zaangażowane w działania wojenne z ruchem rebelianckim lub oporu oraz z innym państwem wspierającym ten ruch. Wewnętrzny konflikt zbrojny występuje w granicach jednego państwa. Nie obejmuje wewnętrznych niepokojów i napięć, takich jak zamieszki, odosobnione i sporadyczne akty przemocy oraz inne akty o podobnym charakterze. Intensywność konfliktu i organizacja stron są kryteriami, które odróżniają wewnętrzny konflikt zbrojny od wewnętrznych zaburzeń i napięć społecznych. *Competition Continuum*, s. 3.

lub na pełną skalę²³. Przed bezpośrednim konfliktem zbrojnym można wyróżnić fazę odstraszenia strategicznego²⁴. Te deskryptory odnoszą się do relacji i interakcji rywali strategicznych, państwowych lub niepaństwowych (prywatnych) i konkretnych celów politycznych, a także podkreślają znaczenie pojęć wojny i konfliktu zbrojnego.

Rozróżnienie pomiędzy konfliktem a wojną staje się obecnie bardziej jednym ze stopni percepcji niż treści. Każda wojna²⁵ jest konfliktem, ale nie każdy konflikt jest określanym mianem wojny. Spektrum wojny rozciąga się od sytuacji bezkonfliktowych, takich jak np. pomoc humanitarna, aż do wojny totalnej, prowadzonej pomiędzy państwami włącznie. Oznacza to, że konflikt na każdym poziomie jest rywalizacją woli politycznej i ludzkiej, w której mogą być wykorzystane środki przemocy i inne środki bez przemocy, aby wpływać na zróżnicowaną grupę aktorów międzynarodowych, by osiągnąć określony cel polityczny²⁶. Takie sformułowanie potwierdza wcześniej postawioną tezę o kontinuum rywalizacji militarnej, która może być prowadzona zarówno przy użyciu, jak i bez użycia siły. Kluczowe dla zrozumienia kontinuum rywalizacji militarnej jest uwzględnianie złożoności i odrębności różnych rodzajów prowadzonych wojen, podobnie jak metod walki oraz kryteriów odnoszenia zwycięstwa. W kontinuum rywalizacji militarnej można wyróżnić wiele różnorodnych form konfliktu i uszeregować je według rosnącego poziomu przemocy. Są to: działania poniżej granicy konfliktu zbrojnego, wojna nieregularna, działania o charakterze terrorystycznym, wojna hybrydowa oraz wojna konwencjonalna ograniczona i prowadzona na pełną skalę. W całym spektrum kontinuum rywalizacji militarnej mogą być też prowadzone operacje specjalne²⁷.

Biorąc pod uwagę różnorodność tych aktywności, można uznać, że kontinuum rywalizacji militarnej jest konstruktem poznawczym, pozwalającym zrozumieć pełny zakres wyzwań determinowanych przez domeny walki i problemów, które należy rozwiązać, aby

23 Tamże, s. V.

24 Por. K. McCoy, *Competition, Conflict, and Mental Models of War. What You Need to Know about Multi-Domain Battle*, Modern War Institute, 26.01.2018, <https://mwi.usma.edu/competition-conflict-mental-models-war-need-know-multi-domain-battle/> [dostęp: 8.12.2023].

25 „Wojna to konflikt zbrojny między państwami, blokami państw, narodami lub klasami społecznymi, kontynuacja polityki środkami przemocy w celu osiągnięcia określonych interesów politycznych, ekonomicznych lub ideologicznych” (*Mała encyklopedia wojskowa*, t. 3, red. J. Urbanowicz i in., Warszawa 1971, s. 494). „Wojna jest to taki stan stosunków między państwami, w którym ostry konflikt powstały na gruncie dotychczasowej polityki rozwiązywany jest za pomocą części lub całych sił politycznych, militarynych, gospodarczych, jakimi te państwa dysponują” (J. Białocerkiewicz, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu*, Olsztyn 2005, s. 440). „Wojna to stan funkcjonowania państwa charakteryzujący się istnieniem ostrego konfliktu zewnętrznego lub wewnętrznego rozwiązywanego środkami przemocy, angażujący gros potencjału państwa” (J. Pawłowski, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002, s. 156).

26 *Land Warfare Doctrine 1. The Fundamentals of Land Power 2014*, 2014, s. 12, https://researchcentre.army.gov.au/sites/default/files/2020-01/lwd-1_b5_190914.pdf [dostęp: 8.12.2023].

27 F.G. Hoffman, *Examining Complex Forms of Conflict Gray Zone and Hybrid Challenges*, „PRISM”, 7 (2018), no. 4, s. 31.

zapewnić bezpieczeństwo. Należy zauważyć, że największe wyzwania kreują rewizjonistyczne podmioty, zmierzające do osiągnięcia własnych celów strategicznych poprzez poszukiwanie sposobów na zneutralizowanie konwencjonalnej siły rywali strategicznych²⁸. Dobrze zdefiniowane elementy składowe kontinuum rywalizacji ułatwiają myślenie o przeciwniku i przyszłych metodach prowadzenia przez niego oddziaływania poniżej konfliktu zbrojnego oraz walki zbrojnej²⁹. Jedną z implikacji kontinuum rywalizacji jest to, że nie wystarczy ograniczyć się do właściwie przeprowadzonej kampanii zbrojnej. Należy mieć świadomość, że sukces rywalizacji strategicznej będzie możliwy po wygraniu rywalizacji poniżej konfliktu zbrojnego i przejście do współpracy. Jeśli te aktywności są ignorowane lub traktowane jako pomocnicze w stosunku do konfliktu zbrojnego, wówczas siły zbrojne są narażone na zwiększone ryzyko nieosiągnięcia niektórych lub wszystkich pożądaných celów. Konieczna jest świadomość wzajemnych powiązań i interakcji działań prowadzących do osiągnięcia ostatecznych celów rywalizacji. Dlatego też wszystkie wysiłki podejmowane w ramach współpracy i rywalizacji poniżej progu wojny powinny być integrowane z prowadzeniem walki zbrojnej i traktowane jako jedna, wspólna kampania³⁰. Ponadto siły zbrojne powinny być przygotowane na długotrwałe zaangażowanie, czego wymaga np. okres przejściowy, po zakończeniu zasadniczego konfliktu zbrojnego. W tym czasie zniszczone instytucje rządowe i społeczne mogą stwarzać dogodne warunki do intensywnej rywalizacji pomiędzy podmiotami wewnętrznymi oraz zewnętrznymi (regionalnymi i globalnymi), które mogą chcieć zachować lub zdobyć władzę, status bądź przewagę strategiczną w ramach nowo tworzonego porządku prawnego. W związku z tym siły zbrojne mogą zostać skierowane do walki w konflikcie zbrojnym przeciwko wrogim siłom, które mogą prowadzić działania o charakterze separatystycznym, partyzanckim lub powstańczym. Globalni bądź regionalni rywale mogą następnie wykorzystać te warunki do wspierania pododdziałów zastępczych lub surogatów zmierzających do kontynuowania konfliktu zbrojnego. Dlatego też w okresie powojennym konieczne jest prowadzenie współpracy, rywalizacji poniżej konfliktu zbrojnego i właściwego konfliktu zbrojnego³¹, tak jak miało to miejsce np. w Afganistanie.

2. Strategiczna rywalizacja militarna prowadzona w szarej strefie

Obecnie strategiczna rywalizacja militarna najczęściej przebiega w szarej strefie. W literaturze aktywności te są postrzegane jako wojna, aczkolwiek w większości przypadków nie

28 S. Monaghan, *Countering Hybrid Warfare. So What for the Future Joint Force?*, „PRISM”, 8 (2019), no. 2, s. 87.

29 E.G. Hoffman, *Examining Complex Forms of Conflict Gray Zone and Hybrid Challenges*, s. 31.

30 *Competition Continuum*, s. 10.

31 Tamże.

przekraczają granicy bezpośredniego starcia zbrojnego i nie mogą być zakwalifikowane do kategorii wojny rozumianej na gruncie obowiązującego prawa międzynarodowego³². Chińscy analitycy operują pojęciem wojny nieograniczonej³³, a rosyjscy – wojny nowej generacji³⁴. Najbardziej popularnymi pojęciami w publikacjach zachodnich są wojna w szarej strefie i wojna hybrydowa, co powoduje pewne nieporozumienia terminologiczne. Jeśli chodzi o wojnę w szarej strefie, to jest ona formą konfliktu, w którym realizuje się cele polityczne poprzez zintegrowane kampanie prowadzone za pomocą głównie instrumentów niekinetycznego oddziaływania. Dąży się przy tym do utrzymania przemocy poniżej kluczowych progów eskalacji lub tzw. czerwonej linii, aby uniknąć jawnego konfliktu konwencjonalnego. Cele wojny nie są osiągane natychmiast, ale w dłuższym czasie³⁵. Ważnym rozróżnieniem dotyczącym tego rodzaju konfliktów jest to, że państwa aktywnie i świadomie wybierają strategię szarej strefy jako alternatywę dla innych form dążenia do osiągnięcia swoich celów politycznych. W szarej strefie rywalizacja polityczna, ekonomiczna, informacyjna i militarna może być prowadzona bardziej intensywnie niż na poziomie dyplomacji, ale mniej intensywnie niż w czasie wojny konwencjonalnej³⁶. Konflikty w szarej strefie nie są formalnymi wojnami i w niewielkim stopniu przypominają tradycyjne, konwencjonalne konflikty pomiędzy państwami. Jeśli za spektrum konfliktów przyjmiemy linię biegnącą od pokojowej rywalizacji między państwami po lewej stronie do wojny nuklearnej po prawej, to konflikty w szarej strefie znajdują się na lewo od środka. Oznacza to, że konflikt w szarej strefie wiąże się z pewną agresją i użyciem ograniczonej siły. Charakterystyczną cechą konfliktu w szarej strefie jest występowanie niejednoznaczności dotyczących ostatecznych celów rywalizacji i uczestników, respektowania bądź naruszania międzynarodowych traktatów i norm oraz roli, jaką w odpowiedzi na te wyzwania powinny odegrać siły zbrojne³⁷.

32 Por. przyp. 25.

33 Termin „wojna nieograniczona” nie odzwierciedla tradycyjnego rozumienia wojny w kategoriach fizycznej destrukcji, a jedynie stosowanie agresji o ograniczonej skali i amplitudzie, czego przykładem mogą być ataki terrorystyczne lub uderzenia w cyberprzestrzeni. Oznacza strategię i taktykę, które ani nie są nieograniczone, ani nie mają charakteru wojennego. Innymi słowy, zarówno państwa, jak i podmioty niepaństwowe, coraz bardziej są skłonne dla osiągnięcia własnych celów strategicznych przy pomocy wszelkich działań, których agresja nie przekroczy progu wojny, biorąc pod uwagę ocenę ryzyka i ponoszenie określonych konsekwencji w przypadku przekroczenia dopuszczalnych granic. B. Connable i in., *Stretching and Exploiting Thresholds for High-Order War*, s. 6.

34 Wojna nowej generacji obejmuje wielopoziomowe wysiłki ukierunkowane na destabilizowanie funkcji państwa i zmianę jego porządku wewnętrznego. W przeciwieństwie do wojny konwencjonalnej punkty ciężkości wojny nowej generacji są zogniskowane na społeczeństwie, a nie na siłach zbrojnych. M. Banasik, *Wojna hybrydowa w teorii i praktyce Federacji Rosyjskiej*, „Bellona”, 2015, nr 2, s. 61.

35 M.J. Mazar, *Mastering The Gray Zone*, s. 58.

36 P. Kapusta, *Defining Gray Zone Challenges*, U.S. Special Operations Command White Paper 2015, <https://info.publicintelligence.net/USSOCOM-GrayZones.pdf> [dostęp: 11.12.2023].

37 D. Barno, N. Bensahel, *Fighting and Winning in the “Gray Zone”*, 19.05.2015, <https://warontherocks.com/2015/05/fighting-and-winning-in-the-gray-zone/> [dostęp: 7.12.2023].

Szarą strefę można zdefiniować jako przestrzeń, w której odbywa się rywalizacja poniżej otwartego konfliktu zbrojnego mająca na celu zanegowanie aktualnie obowiązującego porządku międzynarodowego i/lub dokonanie przewrotu politycznego, a także nieprzestrzeganie, nadużywanie i wykorzystywanie prawa jako środka do realizacji celów wojskowych³⁸, prowadzenie operacji psychologicznych i korupcji w ramach zintegrowanego projektu osiągnięcia przewagi strategicznej³⁹. W szarej strefie mogą być prowadzone uderzenia w cyberprzestrzeni, operacje informacyjne i propagandowe, stosowany podstęp, sabotaż, zabójstwa, szpiegostwo, przymus ekonomiczny, łamanie prawa międzynarodowego i zamachy terrorystyczne, a także wojny zastępcze⁴⁰. W szarej strefie państwo tak naprawdę może implementować wszystkie dostępne instrumenty i stosować dowolne mechanizmy związane z wykorzystaniem siły narodowej do realizacji własnych interesów. Atrakcyjność prowadzenia rywalizacji w szarej strefie polega na tym, że pozwala słabszemu państwu na osiągnięcie celów polityki zagranicznej, takich jak zmiana reżimu czy zdobycie terytorium, bez uciekania się do prowadzenia pełnowymiarowych, konwencjonalnych kampanii wojskowych. Dlatego też słabsze państwa często wykorzystują szarą strefę, aby rzucić wyzwanie silniejszym państwom, mającym znaczną przewagę militarną⁴¹.

We wszystkich wiodących definicjach szarej strefy można wyróżnić kilka cech, które są najważniejsze z punktu widzenia prowadzonej rywalizacji. Po pierwsze, agresja utrzymuje się poniżej poziomu uzasadniającego odpowiedź militarną. Agresorzy tak skalują swoje aktywności, aby uniknąć poważnych starć, naruszeń prawa międzynarodowego lub norm przypisanych do jawnego konfliktu zbrojnego⁴². Po drugie, działania są rozciągnięte w czasie, czyli nie ma szybkich, spektakularnych, zdecydowanych i przełomowych akcji, po których nastąpiłoby osiągnięcie wyznaczonych celów politycznych. Agresywne

38 Wykorzystywanie prawa jako środka do realizacji celów politycznych praktykowane jest przez Federację Rosyjską i Chiny. Dla przykładu działania Rosji związane z wykorzystaniem prawa są dowodem na kreatywność w naginaniu i reinterpretacji prawa międzynarodowego dla osiągnięcia swoich celów strategicznych. Choć ostentacyjnie demonstruje poszanowanie prawa międzynarodowego, to bez wątpienia propaguje rewizjonistyczne spojrzenie na prawo oparte na koncepcji stref wpływów wielkich mocarstw i samozwańczym prawie do interwencji, co podważa główne założenia ustaleń dotyczących bezpieczeństwa w Europie i poza nią. Wykorzystanie przez Rosję prawa jako podstawowej domeny w kompleksowej strategii wojny nowej generacji stanowi strukturalne wyzwanie dla stabilności międzynarodowego systemu bezpieczeństwa i podstaw międzynarodowego porządku prawnego jako całości. Szerzej M. Voyger, *Russian Lawfare. Russia's Use of the Law as a Hybrid Warfare Weapon Against Ukraine and the West (1654-2021)*, in: *Information-Media-Security Environment. Russian Context*, ed. M. Banasik, A. Rogozińska, P. Gawliczek, Warszawa 2021, s. 50.

39 Por. F. Hoffman, *Examining Complex Forms of Conflict Gray Zone and Hybrid Challenges*, s. 36.

40 H. Brands, *Paradoxes of the Gray Zone*, 5.02.2016, <https://www.fpri.org/article/2016/02/paradoxes-gray-zone/> [dostęp: 7.12.2023].

41 M.C. McCarthy, M.A. Moyer, B.H. Venable, *Deterring Russia in The Gray Zone*, Carlisle 2019, s. 5.

42 A. Chang, B. FitzGerald, V. Jackson, *Shades of Gray. Technology, Strategic Competition and Stability in Maritime Asia*, March 2015, s. 9, <https://s3.us-east-1.amazonaws.com/files.cnas.org/documents/CNAS-Maritime-7-Report-FINAL.pdf> [dostęp: 7.12.2023].

posunięcia mogą trwać latami, a nawet dekadami i są nazywane w literaturze taktyką salami. Taka taktyka nie daje argumentów do zdecydowanej reakcji, a tym samym zmniejsza możliwość formułowania z wyprzedzeniem gróźb odstrasżających⁴³. Po trzecie, niektórych, ale nie wszystkich, działań w szarej strefie nie można nikomu przypisać, co oznacza, że agresor stara się, przynajmniej w pewnym stopniu, ukryć swoją rolę. Szczególnie przydatne w tym zakresie są uderzenia w cyberprzestrzeni, kampanie dezinformacyjne czy wykorzystanie podmiotów zastępczych. Tego typu działania pozwalają agresorowi uniknąć odpowiedzialności i blokowana jest możliwość skutecznego odstrasżania⁴⁴. Po czwarte, niektóre działania w szarej strefie są jawne i możliwe jest zidentyfikowanie podmiotu, który prowadzi wrogie oddziaływanie. W tym wypadku podmiot ten stosuje szerokie uzasadnienie polityczne i prawne dla podejmowanych działań, często opartych na dokumentach historycznych. Stara się uzasadnić swoje działania na gruncie prawa międzynarodowego. Taktyka ta komplikuje zarówno reagowanie, jak i egzekwowanie kar⁴⁵. Po piąte, aby uniknąć zdecydowanych odpowiedzi, kampanie w szarej strefie zazwyczaj nie zagrażają żywotnym lub egzystencjalnym interesom obrońcy. Mogą być to działania tzw. faktów dokonanych, czego przykładem jest zajmowanie wysp⁴⁶ przez Chiny na Morzu Południowochińskim i wysyłanie okrętów do ich ochrony, a następnie budowanie tam infrastruktury⁴⁷. Z punktu widzenia inicjatora strategia faktów dokonanych jest nisko ryzykownym sposobem na zmianę obowiązującego międzynarodowego *status quo*⁴⁸. Po szóste, kampanie w szarej strefie są zwykle budowane z wykorzystaniem instrumentów paramilitarnych, ale w ramach ogólnej zasady polegającej na utrzymywaniu się poniżej kluczowych progów reakcji strony przeciwnej. Wykorzystują oddziaływanie dyplomatyczne, informacyjne, cybernetyczne, *quasi*-militarne oraz inne narzędzia i techniki, aby uniknąć wrażenia jawnej agresji militarnej. Reagowanie i skuteczne odstrasżanie od tego typu oddziaływania wymaga posiadania kompleksowej strategii państwowej⁴⁹. Po siódme, kampanie w szarej strefie są ukierunkowane na wykorzystanie podatności w państwach docelowych, np. polaryzacji politycznej, rozłamów społecznych, grup etnicznych sympatyzujących z agresorem, stagnacji gospodarczej i wynikające z niej konsekwencje,

43 A. Rącz, *Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist*, Helsinki 2015, s. 20.

44 L.J. Morris, M.J. Mazarr, J.W. Hornung i in., *Gaining Competitive Advantage in the Gray Zone*, s. 9.

45 Tamże, s. 10.

46 T. Shugart, *China's Artificial Islands Are Bigger (and a Bigger Deal) Than You Think*, 21.09.2016, <https://warontherocks.com/2016/09/chinas-artificial-islands-are-bigger-and-a-bigger-deal-than-you-think/> [dostęp: 8.12.2023].

47 M. Banasik, *Unconventional Warfare and Warfare in the Gray Zone. New Spectrum of Modern Conflicts*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, 17 (2018), z. 5, cz. 2, s. 205.

48 A. Tarar, *A Strategic Logic of the Military "Fait Accompli"*, „International Studies Quarterly”, 60 (2016), no. 4, s. 743.

49 L.J. Morris, M.J. Mazarr, J.W. Hornung i in., *Gaining Competitive Advantage in the Gray Zone*, s. 11.

brak dostatecznych zdolności wojskowych lub paramilitarnych⁵⁰. Agresorzy w szarej strefie dążą również do postawienia obrońców w sytuacji, w której zdecydowana reakcja wydaje się wykluczona bądź przyniesie efekt przeciwny do zamierzonego z powodów strategicznych i/lub polityki wewnętrznej. Agresorzy mogą to osiągnąć dzięki ustanowieniu zależności gospodarczych lub grożąc eskalacją konfliktu. Wydaje się, że kardynalną, nadrzędną cechą szarej strefy jest wykorzystanie strategicznej dwuznaczności do osiągnięcia stopniowych korzyści⁵¹.

W niektórych przypadkach państwa eksperymentujące z technikami szarej strefy tak naprawdę modyfikują walkę tradycyjną i adaptują ją do potrzeb osiągnięcia konkretnych celów politycznych. Może być to np. wojna asymetryczna, która obejmuje otwartą walkę prowadzoną w sposób nieregularny lub wojnę ograniczoną, polegającą na jawnej walce z celowymi ograniczeniami⁵². Wojna asymetryczna jest przykładem niebezpośredniego oddziaływania nieregularnych sił zbrojnych. Słabsza strona poprzez operacje asymetryczne dąży do wyczerpania armii przeciwnika, co jest bardziej racjonalne niż próba jej pokonania. Mimo to przy pomocy wojny asymetrycznej w większości przypadków można było osiągać jedynie pośrednie rezultaty, czyli wyczerpanie przeciwnika, ale całkowite zniszczenie jego sił czy zdobycie terytorium wroga nie było możliwe⁵³. Wojna nieregularna to walka pomiędzy państwowymi oraz niepaństwowymi aktorami o wpływy na społeczeństwo i osiągnięcie efektu legitymizacji władzy⁵⁴. Wojna nieregularna preferuje podejścia niebezpośrednie i asymetryczne, choć może wykorzystywać pełen zakres zdolności militarnych oraz innych zdolności w celu osłabienia siły, wpływu i woli przeciwnika. Obejmuje prowadzenie specyficznych misji wojny niekonwencjonalnej, operacji stabilizacyjnych, antyterrorystycznych i przeciwpowstańczych. Środowisko informacyjne oraz inne obszary prowadzonej rywalizacji skoncentrowanej na społeczeństwie kształtują też inne powiązane działania, do których zalicza się: prowadzenie wojskowych operacji

50 Tamże, s. 12.

51 Tamże.

52 M.J. Mazar, *Mastering The Gray Zone*, s. 58.

53 A. Rącz, *Russia's Hybrid War in Ukraine*, s. 59.

54 Kluczowymi różnicami pomiędzy wojną nieregularną a wojną tradycyjną jest kontekst i sposób prowadzenia konfliktu, zwłaszcza w odniesieniu do ludności. W tradycyjnych działaniach wojennych ludność traktuje się jako element peryferyjny konfliktu, podczas gdy w wojnie nieregularnej uważa się ją za centralny. Dlatego też tradycyjne działania wojenne koncentrują się na wywieraniu nacisku na kluczowych przywódców politycznych przeciwnika lub na pokonaniu jego zdolności wojskowych. Natomiast wojna błyskawiczna skupia się na walce o legitymizację i wpływy w społeczeństwie. W związku z tym wojna nieregularna wymaga innego poziomu myślenia operacyjnego i rozumienia zagrożeń. Jest to forma działań wojennych, które różnią się od tradycyjnych działań wojennych, a zarazem je uzupełniają i nie powinna być postrzegana jako podzbiór ich głównych operacji. Pomimo tej różnicy należy podkreślić, że współczesne działania wojenne często łączą te dwa aspekty. *Irregular Warfare*, Air Force Doctrine Publication (AFDP) 3-2, Washington 2020, https://www.dctrine.af.mil/Portals/61/documents/AFDP_3-2/3-2-AFDP-IRREGULAR-WARFARE.pdf [dostęp: 8.12.2023].

informacyjnych, operacje w cyberprzestrzeni, przeciwdziałania zagrożeniom sieciowym, finansowanie operacji, prowadzenie współpracy cywilno-wojskowej oraz współpracy na rzecz zapewniania bezpieczeństwa⁵⁵.

Jeśli chodzi o wojnę niekonwencjonalną⁵⁶, to są pewne nieporozumienia związane z interpretacją tego terminu, który rodzi pokusę używania go jako zbiorczego określenia dla wojny politycznej. Obydwa te problemy uniemożliwiają docenienie znaczenia niekonwencjonalnych działań wojennych prowadzonych na poziomie strategicznym, zwłaszcza gdy rywalizacja toczy się w szarej strefie. Wojna niekonwencjonalna jest definiowana jako działania prowadzone w celu umożliwienia ruchowi oporu lub powstańcuzemu wymuszenia, zakłócenia bądź obalenia rządu albo władzy okupacyjnej poprzez partnerów lokalnych⁵⁷. Wyeliminowanie z terminu działań wojennych i podkreślenie oporu w prowadzeniu rywalizacji militarnej ułatwia opowiadanie się za stosowaniem nieśmiercionośnych narzędzi w sposób proaktywny oraz przed wystąpieniem konfliktu. Tego typu działania mogą przynieść efekty pozytywnie wpływające na społeczeństwo, na które się oddziałuje, oraz zapewnić legitymizację partnerów. Taka zmiana koncepcyjna prowadzenia wojny niekonwencjonalnej otwiera możliwości stosowania nowych form odstraszenia poprzez odmowę dostępu do określonego terytorium z wykorzystaniem niekonwencjonalnego odstraszenia jako formy uzupełniającej odstraszenia konwencjonalnego⁵⁸. Wsparcie dla ruchu oporu integruje działania unikalne dla operacji specjalnych w ramach koncepcji prowadzenia tzw. obrony totalnej, co oznacza, że całe społeczeństwo nakłada koszty na wroga zachowania przeciwników i buduje użyteczną więź w przypadku konfliktu⁵⁹.

Pokaźne miejsce w rywalizacji militarnej, szczególnie po nielegalnej aneksji Krymu przez Federację Rosyjską, zajmuje wojna hybrydowa. Powszechnie przyjęta definicja wojny hybrydowej jako odrębnej kategorii wojny nie jest w pełni uzgodniona ani przez wojskowych, ani przez badaczy polityki międzynarodowej. Wojna hybrydowa różni się od tradycyjnych działań wojennych pod względem intensywności działań. Wyjątkiem jest sfera informacyjna, która wzmacnia oddziaływanie tradycyjnie stosowanych narzędzi walki i obniża koszty prowadzenia wojny. W tego rodzaju rywalizacji militarnej dąży

55 *Summary of the Irregular Warfare Annex to the National Defense Strategy*, Washington 2020, s. 2.

56 Szerzej: *Unconventional Warfare. Pocket Guide*, Fort Bragg 2016.

57 *Special Operations*, Joint Publication 3-05, Washington 2014, s. XI, https://irp.fas.org/doddir/dod/jp3_05.pdf [dostęp: 8.12.2023].

58 R.C. Jones, *Detering "Competition Short of War". Are Gray Zones the Ardennes of our Modern Maginot Line of Traditional Deterrence?*, „Small Wars Journal”, 14.05.2019, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/detering-competition-short-war-are-gray-zones-ardennes-our-modern-maginot-line> [dostęp: 8.12.2023].

59 B. Groves, S. Ferenzi, *Unconventional Deterrence in Europe. The Role of Army Special Operations in Competition*, 16.04.2022, https://www.realcleardefense.com/articles/2020/04/16/unconventional_deterrence_in_europe_the_role_of_army_special_operations_in_competition_today_115207.html [dostęp: 8.12.2023].

się do osiągnięcia celów strategicznych bez konieczności prowadzenia bezpośredniego konfliktu zbrojnego, zakłócania, podważania lub doprowadzania do dysfunkcji systemu politycznego i zanegowania jego spójności poprzez kombinację przemocy, kontroli, przewrotu, manipulacji i rozpowszechniania nieprawdziwych informacji⁶⁰, dlatego też wojna hybrydowa jest ukierunkowana na społeczeństwo, a nie na siły zbrojne. Wojna hybrydowa obejmuje użycie wielu instrumentów władzy i wpływu, z naciskiem na instrumenty niemilitarne. Mogą być też stosowane instrumenty militarne, ale poniżej progu otwartej wojny, w sposób jawny lub skryty, ukierunkowane na słabe punkty przeciwnika. Niestety, nie można zidentyfikować aktorów biorących w niej udział. Nie wiadomo, czy w wojnę jest zaangażowane konkretne państwo, czy są to aktorzy pozapaństwowi, żołnierze czy cywile. Zawsze jednak występuje zorganizowana przemoc, terror, przestępczość lub wojna w jej tradycyjnym rozumieniu. Niezależnie od tego, do jakiego podmiotu przypisane jest zagrożenie, dla maksymalizacji osiągniętych efektów zwyczajowo podmioty te łączą i dostosowują do konkretnej sytuacji mieszankę środków konwencjonalnych i nieregularnych⁶¹. Występuje więc kompleksowe oddziaływanie, co wskazuje na złożoność wyzwań, z którymi trzeba się mierzyć⁶². Niektórzy uważają, że wojna hybrydowa jest kompleksową strategią, opartą na szerokiej, złożonej, adaptacyjnej i często wysoce zintegrowanej kombinacji środków konwencjonalnych i niekonwencjonalnych⁶³, służącą do rzucania wyzwań Zachodowi poprzez wykorzystanie słabości istniejących w instytucjach bezpieczeństwa⁶⁴. Inni sądzą, że wojna hybrydowa jest szeroką koncepcją, opisującą operacjonalizację rewizjonizmu wielkiej strategii, która sięga po wszechstronny zestaw dostępnych instrumentów oraz narzędzi umożliwiających prowadzenie cyberataków, propagandy i dywersji, szantażu ekonomicznego i sabotażu, sponsorowania sił zastępczych i pelżającego ekspansjonizmu militarne⁶⁵. Siła zagrożeń hybrydowych często zależy od perspektywy eskalacji konfliktu poprzez groźbę użycia twardej siły. Chodzi o to, że zagrożeń hybrydowych nie można rozpatrywać w próżni, w oderwaniu od szerszej dynamiki władzy. Dominacja eskalacyjna tworzy szarą strefę przede wszystkim poprzez

60 G.F. Treverton, A. Thvedt, A.R. Chen i in., *Addressing Hybrid Threats*, Bromma 2018, s. 45.

61 K. Giles, *Missiles Are Not the Only Threat*, in: *Beyond Bursting Bubbles. Understanding the Full Spectrum of the Russian A2/AD Threat and Identifying Strategies for Counteraction*, eds. M. Jonsson, R. Dalsjö, June 2020, s. 161-185, <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4991--SE> [dostęp: 8.12.2023].

62 H. Brauss, K. Stoicescu, T. Lawrenc, *Capability and Resolve Deterrence, Security and Stability in the Baltic Region*, Policy Paper International Centre for Defence and Security, February 2020, s. 4, https://icds.ee/wp-content/uploads/2020/02/ICDS_Policy_Paper_Capability_and_Resolve_Brauss_Stoicescu_Lawrence_February_2020.pdf [dostęp: 7.12.2023].

63 *Memorandum submitted by the Ministry of Defence*, UK MOD, London 2016, <https://committees.parliament.uk/writtenevidence/73857/html> [dostęp: 8.12.2023].

64 M. Weissmann, N. Nilsson, B. Palmertz i in., *Hybrid Warfare. Security and Asymmetric Conflict in International Relations*, London 2021, s. 3.

65 S. Monaghan, *Countering Hybrid Warfare*, s. 84.

zniechęcanie do poważniejszej, zbrojnej agresji. Ogólnie rzecz biorąc, dominacja eskalacyjna mocarstw optujących za utrzymaniem *status quo* powstrzymuje rewizjonistów od uciekania się do działań zbrojnych. Dokładniej mówiąc, gdy rewizjoniści posiadają lokalną dominację eskalacyjną, mogą być ośmieleni do stosowania poważniejszych gróźb hybrydowych lub działań zbrojnych. Aby do tego nie dopuścić, stosuje się odstraszanie strategiczne⁶⁶.

Niektórzy twierdzą, że różnica między konfliktem w szarej strefie a konfliktem hybrydowym jest taka, że ten pierwszy nie obejmuje aktywności kinetycznych, z czym nie można się zgodzić. Inni twierdzą, że konflikty w szarej strefie mogą być prowadzone tylko przez państwa, podczas gdy kraje, aktorzy niepaństwowi i podmioty zastępcze mogą być źródłem zagrożeń hybrydowych. Choć na pierwszy rzut oka te stwierdzenia wydają się poprawne, to ostatecznie są błędne. Po pierwsze, wojna hybrydowa nie istnieje w tym sensie, że stanowi odrębną formę działań wojennych na równi z wojną nieregularną oraz konwencjonalną⁶⁷. W opinii Franka Hoffmana zagrożenia hybrydowe istnieją i są najlepiej opisane jako taktyka stosowana w różnych formach działań wojennych w celu osiągnięcia korzyści poprzez jednoczesne oraz adaptacyjne wykorzystanie broni konwencjonalnej, nieregularnej taktyki, terroryzmu i działań przestępczych w jednej przestrzeni i czasie⁶⁸. Po drugie, w szarej strefie zaangażowane są podmioty niepaństwowe. Co ważne, państwa często wykorzystują podmioty zastępcze lub współpracują z nimi w szarej strefie, aby zachować dwuznaczności, które przyczyniają się do dezorientacji przeciwnika⁶⁹. W związku z tym taktyka hybrydowa i konflikt w szarej strefie nie są niezależne, wręcz przeciwnie – nierozzerwalnie związane. Agresorzy stosują taktykę hybrydową w całym

66 Tenże, *Detering Hybrid Threats. Towards a Fifth Wave of Deterrence Theory and Practice*, Hybrid CoE Paper 12, March 2022, s. 14, <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/03/20220331-Hybrid-CoE-Paper-12-Fifth-wave-of-deterrence-WEB.pdf> [dostęp: 8.12.2023].

67 Obecnie trwa dyskusja i zdania co do tego stwierdzenia są podzielone. Nie wydaje się, aby wojna hybrydowa była jedynie kategorią taktyczną. Biorąc pod uwagę teorię rosyjskiej wojny nowej generacji i doświadczenia praktyczne, wydaje się, że jest kategorią strategiczną. Jest bowiem formą aktywności państwa lub podmiotów niepaństwowych, ukierunkowanych na osiąganie strategicznych celów rywalizacji dzięki synchronizowaniu efektów kinetycznych i behawioralnych, wywoływanych przez wielowymiarowe zastosowanie instrumentów oddziaływania i zdolności będących w dyspozycji strony atakującej. M. Banasik, *Wojna hybrydowa i jej konsekwencje dla bezpieczeństwa euroatlantyckiego*, Warszawa 2018, s. 71.

68 F.G. Hoffman, *Hybrid vs Compound War. The Janus Choice. Defining Today's Multifaceted Conflict*, „Armed Forces Journal”, 1.10.2009, <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/> [dostęp: 8.12.2023]; J.S. Nye, *The Future of Power*, „World Affairs. The Journal of International Issues”, 16 (2012), no. 4, s. 162.

69 Na przykład na Krymie Federacja Rosyjska wykorzystwała powiązania kryminalne, aby stworzyć warunki do aneksji (G. Dmitry, *Russian Military Reform*, <https://russiamil.wordpress.com/author/gorenbur/> [dostęp: 5.08.2022]). Na Morzu Południowochińskim Chińczycy wykorzystują rybaków, by zgłaszać roszczenia do spornych wód i zakłócić działania amerykańskiej marynarki wojennej (Z. Hongzhou, *China's Fishing Industry. Current Status, Government Policies, and Future Prospects*, Arlington 2015, https://www.cna.org/archive/CNA_Files/pdf/china-fishing-industry.pdf [dostęp: 8.12.2023]).

spektrum konfliktu, aby osiągać pożądane cele. Nie oznacza to, że taktykę hybrydowego oddziaływania można utożsamiać z wojną hybrydową. Wojna hybrydowa jest kategorią strategiczną. Jest formą aktywności państwa lub podmiotów niepaństwowych, ukierunkowanych na osiągnięcie strategicznych celów rywalizacji, dzięki zsynchronizowanym efektom kinetycznym i behawioralnym, wywołanym przez wielowymiarowe oddziaływanie za pomocą zdolności będących w dyspozycji państwa atakującego⁷⁰, co nie wyklucza jej stosowania w szarej strefie.

Zakończenie

W ostatnich latach środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego przekształciło się w niestabilną i coraz bardziej szarą strefę aktywności pomiędzy dwiema binarnymi granicami wojny i pokoju. Istotną rolę odgrywa w nim wykorzystywanie instrumentów militarnego oddziaływania w ramach zintegrowanych kampanii, mających na celu zaskoczenie, przejście inicjatywy, zdobycie przewagi psychologicznej i fizycznej, głównie dzięki wykorzystaniu środków dyplomatycznych, informacyjnych i cybernetycznych, ukrytych lub jawnych działań militarnych, a także działań wywiadowczych, i stosowanie presji ekonomicznej. Działania w szarej strefie są wielowymiarowe, skoordynowane oraz zsynchronizowane, stanowią zasadniczą część zintegrowanych kampanii, ukierunkowanych na osiągnięcie celów strategicznych rywalizacji militarnej. Obecnie rywalizacja militarna przesuwa się w kierunku zwiększonej kontestacji norm prawnych i obowiązujących reguł prawa, które ulegają ciągłej erozji. Brakuje postępu w zakresie kontroli broni nuklearnej i konwencjonalnej, obserwuje się także negatywny trend nieprzestrzegania przez państwa zasad, na których się opierają. Wiele wiodących państw uznaje rosnącą międzypaństwową rywalizację militarną za istotne zagrożenie dla bezpieczeństwa własnego i międzynarodowego.

Państwa w ramach strategicznej rywalizacji militarnej mogą prowadzić kampanie w szarej strefie jako preludeum do potencjalnej wojny, a nie być dla niej alternatywą. Stosunkowo słabe państwa mogą sięgać po narzędzia i techniki szarej strefy, nie dlatego że uważają ten zestaw opcji za unikalną i spójną koncepcję strategiczną, ale dlatego że nie mają innego wyboru. Jeśli rywalizacja w szarej strefie nie odniesie oczekiwanych rezultatów, to mogą one podjąć decyzję o przejściu do bardziej intensywnej formy rywalizacji, jaką jest konwencjonalna wojna ograniczona, toczona przy użyciu wojskowych środków zazwyczaj pomiędzy państwami. Jej zakres może być zawężony przez granice geograficzne, rodzaje celów bądź niektóre formy prowadzenia walki zbrojnej i użycia siły.

70 Szerzej: M. Banasik, *Wojna hybrydowa i jej konsekwencje dla bezpieczeństwa euroatlantyckiego*, s. 52-84.

W odróżnieniu od wojny totalnej siły zbrojne, operując poniżej posiadanych zdolności operacyjnych, pozostawiają pewien margines niepewności co do realizowanych celów politycznych.

Konflikt w szarej strefie może zawierać konwencjonalne i niekonwencjonalne elementy oddziaływania bądź ograniczać się tylko do wojny niekonwencjonalnej. W drugim przypadku zmuszenie relatywnie silnego przeciwnika do oczekiwanego zachowania będzie mniej skuteczne niż w pierwszym przypadku. Mając to przekonanie, państwa zaangażowane w konflikty w szarej strefie prawdopodobnie wykorzystają działania hybrydowe i gros zasobów przygotowanych do oddziaływania konwencjonalnego. Jest też bardzo prawdopodobne, że konwencjonalne siły zbrojne będą wykorzystywane w przypadku konfliktu asymetrycznego, gdyż koszt ich zastosowania wobec słabszego przeciwnika jest znacznie niższy niż wobec przeciwnika dysponującego pokaźnymi zdolnościami operacyjnymi. Natomiast w przypadku prowadzenia rywalizacji w konflikcie symetrycznym państwa prawdopodobnie będą w dużej mierze polegać na niekonwencjonalnych sposobach oddziaływania i tajnych operacjach.

Bibliografia

- Banasik M., *Unconventional Warfare and Warfare in the Gray Zone. New Spectrum of Modern Conflicts*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, 17 (2018), z. 5, cz. 2, s. 199-209.
- Banasik M., *Wojna hybrydowa i jej konsekwencje dla bezpieczeństwa euroatlantyckiego*, Warszawa 2018.
- Banasik M., *Wojna hybrydowa w teorii i praktyce Federacji Rosyjskiej*, „Bellona”, 2015, nr 2, s. 47-62.
- Barno D., Bensahel N., *Fighting and Winning in the “Gray Zone”*, 19.05.2015, <https://warontherocks.com/2015/05/fighting-and-winning-in-the-gray-zone/> [dostęp: 7.12.2023].
- Białocerkiewicz J., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu*, Olsztyn 2005.
- Brands H., *Paradoxes of the Gray Zone*, 5.02.2016, <https://www.fpri.org/article/2016/02/paradoxes-gray-zone/> [dostęp: 7.12.2023].
- Brauss H., Stoicescu K., Lawrence T., *Capability and Resolve Deterrence, Security and Stability in the Baltic Region*, Policy Paper, International Centre for Defence and Security, February 2020, https://icds.ee/wp-content/uploads/2020/02/ICDS_Policy_Paper_Capability_and_Resolve_Brauss_Stoicescu_Lawrence_February_2020.pdf [dostęp: 7.12.2023].
- Chang A., FitzGerald B., Jackson V., *Shades of Gray. Technology, Strategic Competition and Stability in Maritime Asia*, March 2015, <https://s3.us-east-1.amazonaws.com/files.cnas.org/documents/CNAS-Maritime-7-Report-FINAL.pdf> [dostęp: 7.12.2023].
- Chiba D., Machain C.M., Reed W., *Major Powers and Militarized Conflict*, „Journal of Conflict Resolution”, 58 (2012), no. 8, s. 976-1002.
- Competition Continuum*, Joint Doctrine Note 1-19, Washington 2019, https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/jdn_jg/jdn1_19.pdf [dostęp: 8.12.2023].

- Connable B., Campbell J.H., Madden D., *Stretching and Exploiting Thresholds for High-Order War. How Russia, China, and Iran are Eroding American Influence Using Time-Tested Measures Short of War*, Santa Monica 2016.
- Defence and National Security*, Strategic Review 2017, Paris 2017, <https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/system/files/generated/document/en/DEFENCE%2520AND%2520NATIONAL%2520SECURITY%2520STRATEGIC%2520REVIEW%25202017.pdf> [dostęp: 7.12.2023].
- Doran Ch.F., *Confronting the Principles of the Power Cycle. Changing Systems Structure, Expectations, and War?*, in: *Handbook of War Studies II*, ed. M.I. Midlarsky Boston 2000, s. 332-368.
- Giles K., *Missiles Are Not the Only Threat*, in: *Beyond Bursting Bubbles. Understanding the Full Spectrum of the Russian A2/AD Threat and Identifying Strategies for Counteraction*, eds. M. Jonsson, R. Dalsjö, June 2020, s. 161-185, <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R-4991—SE> [dostęp: 8.12.2023].
- Gorenburg D., *Russian Military Reform*, <https://russiamil.wordpress.com/author/gorenbur/> [dostęp: 5.08.2022].
- Groves B., Ferenzi S., *Unconventional Deterrence in Europe. The Role of Army Special Operations in Competition*, https://www.realcleardefense.com/articles/2020/04/16/unconventional_deterrence_in_europe_the_role_of_army_special_operations_in_competition_today_115207.html [dostęp: 8.12.2023].
- Hensel P.R., *An Evolutionary Approach to the Study of Interstate Rivalry*, „Conflict Management and Peace Science”, 17 (1999), no. 2, s. 175-206.
- Hoffman F.G., *Examining Complex Forms of Conflict. Gray Zone and Hybrid Challenges*, „PRISM”, 7 (2018), no. 4, s. 30-47.
- Hoffman F.G., *Hybrid vs Compound War. The Janus Choice. Defining Today's Multifaceted Conflict*, „Armed Forces Journal”, 1.10.2009, <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/> [dostęp: 8.12.2023].
- Hoffman F.G., *The Contemporary Spectrum of Conflict. Protracted, Gray Zone, Ambiguous, and Hybrid Modes of War*, The Heritage Foundation 2016, s. 25-36, http://ims-2016.s3.amazonaws.com/PDF/2016_Index_of_US_Military_Strength_ESSAYS_HOFFMAN.pdf [dostęp: 8.12.2023].
- Hongzhou Z., *China's Fishing Industry. Current Status, Government Policies, and Future Prospects*, Arlington 2015, https://www.cna.org/archive/CNA_Files/pdf/china-fishing-industry.pdf [dostęp: 8.12.2023].
- Irregular Warfare*, Air Force Doctrine Publication (AFDP) 3-2, Washington 2020, https://www.dctrine.af.mil/Portals/61/documents/AFDP_3-2/3-2-AFDP-IRREGULAR-WARFARE.pdf [dostęp: 8.12.2023].
- Jones R.C., *Deterring "Competition Short of War". Are Gray Zones the Ardennes of our Modern Maginot Line of Traditional Deterrence?*, „Small Wars Journal”, 14.05.2019, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/deterring-competition-short-war-are-gray-zones-ardennes-our-modern-maginot-line> [dostęp: 8.12.2023].
- Kapusta P., *Defining Gray Zone Challenges*, U.S. Special Operations Command White Paper 2015, <https://info.publicintelligence.net/USSOCOM-GrayZones.pdf> [dostęp: 11.12.2023].
- Kapusta P., *The Gray Zone*, „Special Warfare”, 28 (2015), no. 4, s. 18-25.
- Land Warfare Doctrine 1. The Fundamentals of Land Power 2014*, 2014, https://researchcentre.army.gov.au/sites/default/files/2020-01/lwd-1_b5_190914.pdf [dostęp: 8.12.2023].

- Mała encyklopedia wojskowa*, t. 3, red. J. Urbanowicz i in., Warszawa 1971.
- Mazarr M.J., *Mastering The Gray Zone. Understanding A Changing Era of Conflict*, Carlisle 2015.
- McCarthy M.C., Moyer M.A., Venable B.H., *Deterring Russia in The Gray Zone*, Carlisle 2019.
- McCoy K., *Competition, Conflict, and Mental Models of War. What You Need to Know about Multi-Domain Battle*, Modern War Institute, 26.01.2018, <https://mwi.usma.edu/competition-conflict-mental-models-war-need-know-multi-domain-battle/> [dostęp: 8.12.2023].
- McCoy K., *In the Beginning, There Was Competition. The Old Idea Behind the New American Way of War*, 4.11.2018, <https://mwi.westpoint.edu/beginning-competition-old-idea-behind-new-american-way-war/> [dostęp: 8.12.2023].
- Memorandum submitted by the Ministry of Defence*, UK MOD, London 2016, <https://committees.parliament.uk/writtenevidence/73857/html/> [dostęp: 08.12.2023].
- Monaghan S., *Countering Hybrid Warfare. So What for the Future Joint Force?*, „PRISM”, 8 (2019), no. 2, s. 82-98.
- Monaghan S., *Deterring Hybrid Threats. Towards a Fifth Wave of Deterrence Theory and Practice*, Hybrid CoE Paper 12, March 2022, <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/03/20220331-Hybrid-CoE-Paper-12-Fifth-wave-of-deterrence-WEB.pdf> [dostęp: 8.12.2023].
- Morris L.J., Mazarr M.J., Hornung J.W. i in., *Gaining Competitive Advantage in the Gray Zone. Response Options for Coercive Aggression below the Threshold of Major War*, Santa Monica 2019.
- National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015*, First Annual Report 2016, London 2016, https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a80cc1aed915d74e62307f8/national_security_strategy_strategic_defence_security_review_annual_report_2016.pdf [dostęp: 8.12.2023].
- NATO Strategic Concept*, 29 June 2022, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf [dostęp: 8.12.2023].
- Nye J.S., *The Future of Power*, „World Affairs. The Journal of International Issues”, 16 (2012), no. 4, s. 160-165.
- Pawłowski J., *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002.
- Rącz A., *Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist*, Helsinki 2015.
- Shugart T., *China's Artificial Islands Are Bigger (and a Bigger Deal) Than You Think*, 21.09.2016, <https://warontherocks.com/2016/09/chinas-artificial-islands-are-bigger-and-a-bigger-deal-than-you-think/> [dostęp: 8.12.2023].
- Soon-Kun O., *Understanding Contemporary Interstate Rivalries. Consensus Rivalries and Rivalry Termination*, „Strategy 21”, 2013, no. 32, s. 222-270.
- Special Operations*, Joint Publication 3-05, Washington 2014, https://irp.fas.org/doddir/dod/jp3_05.pdf [dostęp: 8.12.2023].
- Summary of the Irregular Warfare Annex to the National Defense Strategy*, Washington 2020.
- Tarar A., *A Strategic Logic of the Military "Fait Accompli"*, „International Studies Quarterly”, 60 (2016), no. 4, s. 742-752.
- The Army in Military Competition Chief of Staff Paper*, no. 2, Department of the Army, Washington 2021.
- Treverton G.F., Thvedt A., Chen A.R. i in., *Addressing Hybrid Threats*, Bromma 2018.
- Unconventional Warfare. Pocket Guide*, Fort Bragg 2016.

- Vasquez J.A., *Distinguishing Rivals That Go to War from Those That Do Not. A Quantitative Comparative Case Study of the Two Paths to War*, „International Studies Quarter”, 40 (1996), no. 4, s. 531-558.
- Voyger M., *Russian Lawfare. Russia's Use of the Law as a Hybrid Warfare Weapon against Ukraine and the West (1654-2021)*, in: *Information. Media. Security Environment. Russian Context*, eds. M. Banasik, A. Rogozińska, P. Gawliczek, Warszawa 2021.
- Watts S., Rooney B., Germanovich G. i in., *Deterrence and Escalation in Competition with Russia. The Role of Ground Forces in Preventing Hostile Measures Below Armed Conflict in Europe*, Santa Monica 2022.
- Weissmann M., Nilsson N., Palmertz B. i in., *Hybrid Warfare. Security and Asymmetric Conflict in International Relations*, London 2021.
- Чекинов С.Г., Богданов С.А., *Прогнозирование характера и содержания войн будущего. Проблемы и суждения*, „Военная Мысль”, 2015, № 10, s. 44-45 [Chekinov S.G., Bogdanov S.A., *Predicting the Nature and Content of Future Wars. Problems and Opinions*, „Military Thought”, 2015, № 10, s. 44-45].